

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Hon som går hemma och klappar på fåren

- En kvalitativ undersökning om kvinnor och får i Uppland

She who pets the sheep

- A qualitative study on women and sheep in Uppland

Mimmi Johansen

Institutionen för stad och land

Kandidatarbete • 15 hp

Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling

Uppsala 2017

Hon som går hemma och klappar på fåren

- En kvalitativ studie om kvinnor och får i Uppland

She who pets the sheep

- A qualitative study on women and sheep in Uppland

Mimmi Johansen

Handledare: Anja-Christina Beier, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2017

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: fårhållning, genus, arbetsdelning

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Den här uppsatsen undersöker hur vi kan förstå kvinnor inom fårhållning utifrån ett genusperspektiv. En kvalitativ undersökning har genomförts med fyra halvstrukturerade intervjuer med kvinnor i Uppland. Materialet har sedan analyserats utifrån begreppen genus och arbetsfördelning för att visa hur kvinnornas motiv och erfarenheter av fårhållning är i linje med traditionella genusroller inom lantbruket och kommer till uttryck genom ”lantlig kvinnlighet” och fårhållning på hobbynivå.

Nyckelord: Fårhållning, genus, arbetsdelning.

Innehåll

1 Inledning.....	5
1.1 Syfte och frågeställningar	5
1.2 Kvinnor och får inom lantbruket.....	6
2 Tillvägagångssätt.....	7
2.1 Kvalitativ metod	7
2.2 Mina informanter.....	8
3 Begrepp	9
3.1 Genus	9
3.2 Arbetsdelning.....	10
4 Analyskapitel.....	11
4.1 En dröm om att bo på landet	11
4.2 Fysik och tid.....	12
4.3 Landskapsvård	14
4.4 Ull, skinn och kött	15
4.5 Betydelsen av en partner.....	17
5 Diskussion.....	19
5.1 Arbetet på gården - vem gör vad?	19
5.2 Traktorn som symbol för den manliga bonden	21
5.3 Lantlig kvinnlighet	22
5.4 Hobby versus elit	24
6 Slutsats	26

1 Inledning

Antalet får i det svenska landskapet har ökat, och det med kraftig fart. Fårhållning sker på olika nivåer, från mindre hobbyverksamhet till huvudsaklig driftsinriktning på en större gård. Den statistik som finns om fårskötsel är begränsad, ofta hamnar får i den svenska jordbruksstatistiken under "övriga djur". All statistik som finns att tillgå utgår ifrån får inom företag och är inte representativ för får på hobbynivå. "Vi som har får" heter den största gruppen för fårägare på Facebook, där en påtaglig majoritet av de som skriver, kommenterar och lägger upp bilder är kvinnor. Hur många kvinnor respektive män som står för fårskötseln i Sverige idag finns det ingen statistik på. Fårskötseln verkar dock vara en av de lantbruksgrenar där kvinnor syns till lite mer, inte minst i omgivande sammanhang såsom exempelvis kurser och föreningar för ullbearbetning. Det tycks finnas ett samband mellan kvinnor och får, vilket har varit en ursprunglig inspiration till att undersöka hur kvinnor upplever sin verksamhet med fårskötsel.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur vi kan förstå kvinnors val av fårhållning, utifrån ett genusperspektiv. För att syftet ska uppnås har jag valt att utgå från följande frågeställningar:

- Hur upplever kvinnorna sitt arbete med får?
- Vilka motiv ligger bakom kvinnornas val till att välja just fårhållning?
- Är det i linje med traditionella kvinnoroller eller bryter det med genusnormen?

1.2 Kvinnor och får inom lantbruket

Kvinnor som arbetar inom jordbruket är en växande grupp. Av alla som arbetar inom jordbruket är 39 % kvinnor, så hög har andelen inte varit sedan år 1964 (LRFs Jämställdhetsakademi 2009 s. 18; Jordbruksverket 2011, s. 5). Detta återspeglas inte i

företagsstatistiken, då andelen jordbruksföretag som drivs av kvinnor endast är 15 % (Jordbruksverket 2011, s. 11). Även om företag där par har gemensam delaktighet i företagsledningen inkluderas, är andelen företag med endast en man som företagare likväl över 50 % (ibid., s. 12). Det bör påpekas att den som står för företaget inte alltid är den som gör mest arbete eller som sköter alla inriktningar på gården, vilket ofta har resulterat i ett osynliggörande av kvinnor i både statistik och forskning (ibid., s. 2).

Varför får har blivit ett mer förekommande djur inom lantbruket kan bero på att arbetet med dem är mindre bindande jämfört med andra husdjur, vilket möjliggör fritid och arbete vid sidan om djurhållningen. Därtill går fårskötsel att bedriva i enkla och oisolerade byggnader, vilket gör att man inte behöver investera i stallbyggnationer. Samtidigt har en ökad friställning av betesmark ökat behovet av den landskapsvård som fårbete medför. (Sjödin 1974, ss. 20-22)

Under hela 1900-talet kan man urskilja en allmän trend av en koncentrerings utav antalet djur till större gårdar. En liknande utveckling har även skett inom fårnäringen på senare år. Antalet får i det svenska lantbruket har haft en stadig ökning. Mellan åren 1985 och 2012 ökade antalet registrerade får i Sverige med 43 %; tackor, baggar¹ och lamm inräknat. Den genomsnittliga besättningsstorleken har under samma tid ökat, samtidigt som det totala antalet företag med fårinriktning har minskat. Företag med små besättningar, 1-9 får, har minskat med 54 % medan företag med 25-49 får har ökat med 49 % och fler än 49 får har ökat med 105 %. (Jordbruksverket 2012b, s. 5)

Vi kan notera att det finns områden med betydligt fler får än Uppland. Flest företag med får återfinns i Västra Götalands, Skåne och Gotlands län (ibid., s. 4). Hade jag valt att genomföra min undersökning i något av dessa län hade resultatet sannolikt blivit annorlunda, då det i vissa av dessa områden, så som Gotland, finns en stark tradition bunden till fårnäringen.

Det finns ett stort antal fårraser med stor variation i utseende, behov och funktion. I Sverige brukar fårbeståndet uppdelas i olika rasgrupper 1) pälsfår, som hålls för att kunna ta till vara skinn 2) vit lantras, som oftast hålls på grund av ullens samt 3) tyngre köttfår, som hålls för den goda köttansättningen. (Sjödin 1974, s. 38)

¹ . Med tackor och baggar menas alla djur över 6 månader (Jordbruksverket 2012b)

2 Tillvägagångssätt

2.1 *Kvalitativ metod*

För att besvara frågeställningen har jag använt mig av kvalitativ metod, för att lägga tonvikt på informanternas erfarenheter och perspektiv (Kvale & Brinkmann 2014 ss. 17, 165). Så kallade halvstrukturerade intervjuer har genomförts, vilket innebär att samtalen inte utgick från ett avgränsat antal intervjufrågor utan utifrån olika teman samt olika frågor och följdfrågor. De teman som valdes ut var 'valet av får' samt 'arbetet på gården', vilka valdes för att uppnå en förståelse om kvinnornas motiv till att ha får och hur de själva upplever arbetet med fåren. Kvinnornas utsagor ledde samtalet vidare och styrde hur vi närmade oss de olika temana.

Mitt val av ett kvalitativt arbete var en önskan om att få en djupare förståelse för relationen mellan genus och arbetet inom lantbruket. Jag har intervjuat fyra kvinnor som håller får i varierande uträkning. De fyra motsvarade den bredd inom fårhållning som jag önskade till mitt material, med varierande ålder, erfarenhet, utbildning samt besättningsstorlek. Till följd av ett mindre antal intervjuer kunde jag fokusera mer på deras specifika erfarenheter av fårskötseln än att försöka hitta generella erfarenheter hos en större grupp. Informanterna valdes utefter kriterierna att de höll får och själva hade huvudansvaret för fårskötseln. De har sökts på olika sätt och har kontaktats genom olika källor. En av dem fick jag kontakt med genom Fåravelsförbundet. Gårdens egna hemsida fanns länkad på förbundets hemsida och där framkom det att den som handhade fåren var en kvinna. Genom den tidigare nämnda Facebook-gruppen 'Vi som har får' efterlyste jag kvinnliga fårbönder i Uppland. Därigenom fick jag kontakt med två av mina informanter och blev även hänvisad till min fjärde informant.

Vid samtliga intervjuer åkte jag ut till mina informanternas gårdar. Intervjuerna skedde i deras kök och i tre av fyra fall gick vi ut till fåren efteråt. I de fall vi gick ut till fåren i ladugården och bytte miljö, position och bröt mot den mer typiska intervjusituationen, började informanterna prata mer fritt och ohindrat. Med stor inlevelse berättade de små anekdoter om de enskilda djuren, förklarade hur de byggt upp inredningen och vart de beställde nya delar till traktorn. Det faktum att intervjuerna ägde rum i respektive hem och gård har sannolikt ökat tillförlitligheten av svaren, då informanterna var bekväma i sin egen omgivning. Då samtalen till stor del handlade om deras familjeliv, personliga

val och vardag på gården kan hemmamiljön varit en fördel. (Kvale & Brinkmann 2014, ss. 137-138)

Tre utav fyra intervjuer har genomförts utan andra personer närvarande. I en av intervjuerna befann sig partnern och barnen i ett angränsande rum utan dörr. Deras närvaro kan ha påverkat informantens svar och därmed tillförlitligheten då vi talade om arbetsfördelningen mellan henne och hennes man och hur hon kände och upplevde den uppdelningen (Kvale & Brinkmann 2014, s. 295). Det är möjligt att vissa saker förstärkts och andra förminskats eller inte nämnts alls (Kvale & Brinkmann 2014, s. 274).

Jag har spelat in och därifrån renskrivit samtliga intervjuer. Materialet har delats upp utefter de teman intervjuerna utgick ifrån 'valet av får' och 'arbetet på gården'. Därefter har jag delat in informanternas utsagor i olika kategorier: 'en dröm om att bo på landet', 'fysik och tid', 'landskapsvård', 'ull, skinn & kött' och 'betydelsen av en partner' som analyserats utifrån begreppen genus och arbetsdelning och format analyskapitlet.

2.2 Mina informanter

Mina informanter är en relativt homogen grupp; alla är uppväxta i Sverige och har haft en partner vid köpet av sin första gård och sina första får. I ett av fallen har informanten senare köpt en gård på egen hand. När det funnits en partner med i bilden har denna i samtliga fall arbetat utanför gården på heltid. Alla fyra kvinnor har dessutom haft eller har fått barn under de första åren de sysslat med fårhållning. Vad som dessutom förenar dessa kvinnor är att de haft huvudansvaret för skötsel av fåren och sett fåren som "sina". Nedan följer en kort beskrivning av informanterna. Samtliga namn är fingerade.

Berit är 43 år, har man och två barn. Hon är uppvuxen och tidigare bosatt i Stockholm. Hon har ingen lantbruksbakgrund men utbildat sig till djurskötare. Hon har haft får i tolv år och har idag 34 tackor, pälsfår. Förutom fåren, håller hon kurser och jobbar ibland extra utanför gården, hon säljer även skinn och kött i en liten gårdsbutik i hemmet.

Marlene är 30 år, har man och tre barn. Hon är uppvuxen i Uppsala, utan lantbruksbakgrund. Hon har tidigare haft får när hon bodde i hus. Senare när hon flyttade till en gård, för tre år sedan, skaffade hon får igen. Hon har idag elva tackor,

pälsfår. Hon planerar att starta ett företag med inriktning på får. Marlene jobbar inom vården, men är för tillfället mammaledig.

Hanna är 75 år, är franskind och har tre barn. Hon är uppvuxen i Stockholm, utan lantbruksbakgrund. Hon har haft får i över 40 år på hobbynivå och har idag 24 tackor, vit lantras. Hon är idag pensionär, men har tidigare bedrivit behandlingshem på gården.

Astrid är 42 år, har man och två barn. Hon är uppvuxen på mjölkgård i Jämtland och har lantbruksutbildning. Hon har drivit gården i åtta år och har idag 125 tackor, tyngre köttfår, hon har även spannmålsodling och nötkreatur.

3 Begrepp

3.1 Genus

Att ha ett genusperspektiv innebär att analysera betydelsen och påföljden av manliga och kvinnliga uttryck i handlingar, värderingar, känslor och tankar (Alvesson & Due Billing 1999 s. 16). Genus är det meningssystem som består av två motsatta och uteslutande kategorier, som bygger på den kulturella tolkningen av biologiska skillnader mellan könen (Kulick 1987, s. 11). Det viktiga blir således inte de biologiska skillnaderna utan att titta på vilka skillnader som väljs ut som viktiga och hur dessa kopplas till makt och status genom de innebörder vi lägger i dem (Elvin-Nowak & Thomsson 2003, s. 122).

Yvonne Hirdman menar att genussystemet bygger på isärhållning och den manliga normen. Närmare bestämt isärhållandet av manligt och kvinnligt, vilket kan förklaras som de olika genusroller som män och kvinnor föds och uppfostras in i; roller som är tydligt åtskilda och motpoler till varandra. En dikotomi som utgår från den manliga rollen som norm och den kvinnliga som avvikande. (Hirdman 2001, ss. 16, 65)

Denna isärhållning blir tydlig när individer bryter mot genusuppdelningen, ofta så får kvinnor berömmande kommentarer när de utövar manligt kodade aktiviteter: hon är tuff, redig, stark eller kör som en karl. Medan män oftare förnedras eller hånas - det är "kärringgöra". Det manliga som norm innefattar att det manliga ses som det eftersträvarsvärda. Kvinnor kan anamma manliga intressen och beteenden, som att ta för sig och ta plats. Dock finns det alltid en risk att bli för manlig, att bli manhaftig eller

okvinnlig. (Elvin-Nowak & Thomsson 2003, ss. 50-52; Yvonne Hirdman 2001, s. 66; Jmf med Ambjörnssons diskussion om "den lesbiska och horan" som heterosexuellt oattraktiva. 2003, s. 238)

Inom arbetsområden har detta tydliggjorts med att kvinnor som ger sig in i manliga sfärer får anpassa sig och "tåla leken". Där män har övertagit tidigare kvinnliga yrken, så som mejerska och lärare, har istället hela området fått förändras för att stämma överens med det manliga genuset. (Hirdman 2001, ss. 36, 66 ff.)

Isärhållningen och den manliga normen synliggörs i en undersökning av Yvonne Gunnarsdotter (1999) där lantbrukares engagemang i föreningar tas upp. I jämförelse med kvinnornas intresse för jakt och fiske och männens intresse för syföreningar fastställer Gunnarsdotter att kvinnor har lättare att gå in på manliga områden än vad männen har att gå in på kvinnliga (1999, s. 28). Att det är mer accepterat och lättare för kvinnor att röra sig inom manliga områden än tvärtom, är ett uttryck för den manliga normen. Manliga och kvinnliga genusroller är normativa och skapar förväntningar på individer, de påverkar hur man uppträder och hur andra ser på en. Internalisering av rollerna, det vill säga att acceptera dem och deras regler, innebär att leva upp till de förväntningar som skapas. Att tro att en del beteenden eller yrken inte är lämpade för det egna könet är ett exempel på hur begränsningar är en del av internaliseringen. (Due Alvesson & Billing 1997, s. 84)

3.2 Arbetsdelning

Arbetsdelning handlar om hur arbetet är uppdelat mellan olika parter. Jag har valt att titta på arbetsdelning ur ett genusperspektiv och kommer att använda mig av begreppet genusarbetsdelning, ett begrepp som syftar till att peka på könsstereotyper och könsuppdelning inom arbetslivet (Alvesson & Due Billing, ss. 68-72). Genusarbetsdelning kan studeras dels genom att titta på maktområdena i samhället i stort, och dels genom att titta på hur vissa yrken är genuskodade, det vill säga föreställningar om vilken typ av person som är lämpad för ett visst yrke och hur dessa överensstämmer med idéer om hur kvinnor respektive män bör vara (Alvesson & Due Billing 1999, ss. 99-100). Många yrken är tydligt dominerade av ett kön. Exempelvis utgörs undersköterskor och vårdbiträden av 93 % kvinnor medan byggnadsträarbetare och inredningssnickare utgörs av 99 % män (SCB 2014, s. 65). Denna uppdelning av olika yrken mellan könen kallas den vertikala arbetsdelningen, den hänger ihop med

den så kallade horisontella arbetsdelningen, det vill säga fördelningen av över- och underordnat arbete (Elvin-Nowak & Thomsson 2003, s. 199). Män och kvinnor befinner sig på olika nivåer även om de arbetar inom samma bransch, männen oftare på högre positioner än kvinnorna, den vertikala och horisontella arbetsdelningen står i tät förbindelse då typiska kvinnodominerade arbeten ofta har färre möjligheter till att avancera (Alvesson & Due Billing 1999, s. 69; Elvin-Nowak & Thomsson 2003, s. 199). Trots att det i lantbruket idag finns en mängd olika maskiner och tekniska lösningar som hjälpmedel är lantbruket i realiteten ett fysiskt arbete. Både teknik och fysik kopplas ofta till manlighet och manligt arbete och lantbruket är således manligt kodat (Jmf Wikstrand 2011).

4 Analyskapitel

I detta kapitel kommer jag att analysera kvinnornas motiv till och val av att skaffa får utifrån traditionella kvinnoroller inom lantbruket.

4.1 *En dröm om att bo på landet*

En önskan om att leva sitt liv på en gård är något som funnits hos alla fyra informanter. Att ha lyckats realisera den drömmen, och därtill börja med djurhållning, har i sig varit ett stort förverkligande för dem. Tre utav dem är uppväxta i stadsmiljö och hade begränsade erfarenheter av lantbruk när de själva skaffade sig gårdar. Lantbruket har varit långt borta, något de aktivt fått söka sig till på sin fritid eller blott haft som en dröm. Berit, en utav de tre som inte har med sig lantbrukserfarenheter hemifrån, upplevde bristen på en lantbruksbakgrund som ett besvär innan hon startade med fårskötsel. Det var för henne svårt att föreställa sig att hon, med en uppväxt i stadsmiljö skulle kunna syssla med lantbruk.

Att ha en gård med djur på hobbynivå har för samtliga informanter varit en del av deras ursprungliga tanke eller dröm. Idag har två av kvinnorna sin fårskötsel på hobbynivå, de andra två lever på djurhållningen. *"Det hade inte tvunget varit heltid, men att jag kanske hade haft hobbydjur och kunnat jobba med något annat i så fall. Hade jag nog också kunnat tänkt mig. Jag har ju väldigt stort djurintresse, så någon form av djur hade jag nog haft, mer eller mindre. Jo, men det har jag haft hela livet,*

varit intresserad av djur och så". Astrid, som idag har störst besättning av de fyra kvinnorna, kunde även hon tänka sig att endast ha djur på hobbynivå. Om än hon, till skillnad från de andra, är uppväxt på gård, har lantbruksutbildning och arbetat inom husdjurssektorn i flera år.

Samtliga hade ganska liten eller ingen erfarenhet av fårskötsel när de skaffade sina första får. Astrid har tagit över driften på sin svärfars tidigare gård och såg utvecklingsmöjligheter i fåren som tidigare fanns på gården, men i mycket mindre skala än idag. De passade markerna och byggnaderna och gick bra att kombinera med den andra driften på gården. Hon hade stor erfarenhet av mjölkkor vilket underlättat hennes arbete med fåren. Marlene hade testat att ha ett par får flera år tidigare och fastnat för djuren. När de väl flyttade in på gården de bor på idag, kom de nya fåren på en gång. Hanna ville ha djur när de flyttade ut på landet, hennes man var tveksam till detta men gick med på att de kunde ha får. Berit har gått på flera kurser om lantbruksdjur och har därigenom kommit i kontakt med får, vilka hon tyckte var passande. Alla har ursprungligen haft en dröm om att flytta ut på landet och ha djur i någon form, men att det skulle vara just får var inget som var planerat från början utan något som växte fram, utefter intresse och den förenlighet de fann att fårskötseln hade med deras behov av tid och arbete.

Med tanke på att tre av informanterna är uppväxta i stadsmiljö är det förståeligt varför de valt lantbruk i en liten skala. Deras önskan om gård och djur på en liten nivå är inte unikt för dessa fyra kvinnor. Småbruk är den inriktning som dominerar bland kvinnor som driver lantbruksföretag (Jordbruksverket 2011, s. 18). Att informanterna till en början ville ha ett litet lantbruk kan tolkas som en internalisering utav de förväntningar som finns på kvinnor inom lantbruket, förväntningar kopplade till en viss typ av kvinnoroll. En kvinnoroll som springer ur det traditionella familjejordbruket (Karlsson 1999, s. 79) och som både påverkar kvinnornas självbild och bemötande från omgivningen. För att undvika påföljder anpassas ens handlingar till förmodade beteenden och val inom ramarna för sin genusroll. Följaktligen utvecklas ett intresse, såsom att driva jordbruk, inom genusrelationernas premisser till att driva ett litet jordbruk på hobbynivå. (Elvin-Nowak & Thomsson 2003, s. 36)

För att kunna hålla sig inom dessa premisser bör man välja ett djurslag som lämpar sig för ett sådant lantbruk, såsom får gör.

4.2 Fysik och tid

Fårens enkla skötsel är det främsta motivet till varför mina informanter valt just får. Fårens tillsyn är inte lika bindande som andra driftsinriktningar, exempelvis mjölkkor, vilket möjliggör att kvinnorna kan disponera tiden mer fritt och därmed hinner med andra uppgifter, så som att sköta barn, hushållsarbete och andra driftsinriktningar på gården eller arbete utanför hemmet. Att fårskötselns inte kräver lika hårt fysiskt arbete som vissa andra djur är för samtliga informanter en viktig anledning. *"Men i och med att får ändå är ett djurslag som är lite mer lätthanterligt, mjölkkor fanns ju inte ens på kartan! Att jag skulle jobba som mjölkbonde och att min man, Olof, skulle jobba heltid som tjänsteman, det var ju helt uteslutet. Och det slitet va! Får kan man ju ha lite mer för betesvård, man får olika produkter och dom är små, dom är hanterbara. Man kan sommartid, exempelvis åka bort någon vecka, om man har någon som tittar till dom, så det var väl dom tankarna vi hade".* Som Berit uttrycker det "finns det inte på kartan" att hålla mjölkkor. Hon, Marlene och Hanna har alla nämnt mjölkkor som alternativ till fåren, oftast som kontrast till fårens relativt enkla skötsel men även som det djur de till en början kunde tänka sig att ha. Astrid har tidigare haft dikor, hon tyckte arbetet var för tungt och riskfullt och därför avvecklade hon inriktningen.

Tröskeln till fårhållning tycks inte vara lika hög som till andra inriktningar. Att själv kunna utfodra djuren, rätta till fellägen vid lamning och hantera djuren, samt att olycksrisken är väldigt låg och arbetet inte så bindande har kvinnorna uttryckt som förutsättningar då de själva har det största eller allt ansvar för djurens dagliga skötsel. Fårens lämplighet som hobbydjur, med en enkel skötsel utan krav på investeringar i byggnader eller maskiner gör dem till ett bra alternativ och lättare att ta sig an än andra lantbruksdjur. Även informanten som höll en större besättning resonerade utifrån samma argument då mer tid frigjordes åt andra inriktningar.

Familjebildning har för samtliga informanter skett parallellt med anskaffandet av deras första gård. Alla har varit i barnafödande ålder och antingen haft småbarn och/eller fått barn i samband med att de flyttat ut och skaffat får, vilket påverkat den tid de kunnat lägga ner på djuren och arbetet på gården. I och med att arbetet med får innebär en stor frihet i uppläggnings och planeringen av arbetet har kvinnorna haft möjlighet att ta hand om barnen. Att kunna ta med sig barnen i stallet eller i hagen har möjliggjort att de har kunnat kombinera barnen med skötseln av djuren. Berit förklarar *"fördelen med fåren och gården här är att jag kan faktiskt vara mamma samtidigt som jag jobbar".*

Flera av mina informanter berättade även hur de skötte sitt företag när barnen gått och lagt sig eller var i skolan eller på träningar, för att sedan när barnen var hemma kunna umgås med barnen. Två av dem säger att de inte kan föreställa sig hur det skulle vara om de hade kor, men menar samtidigt att det antagligen hade varit möjligt. Astrid som redan hade barn när de tog över gården, har svårt att se hur det skulle gå att kombinera småbarnstiden med jordbruksarbetet. Hon har dock en mycket större gård och mer omfattande gårdsarbete än de övriga och därmed andra förutsättningar för att anpassa arbetet efter familjen.

I en rapport som behandlar företagande, familj och fritid bland företagare inom de gröna näringarna (LRF Jämställdhetsakademi 2009) framkommer det att kvinnorna i undersökningen lyfter fram fördelarna med att kombinera föräldraskap med egenföretagande, eftersom det skapar möjlighet att jobba på olika tider och lägga upp arbetet efter barnens behov. En undersökning om nederländska kvinnor som startar företag inom jordbruk (Bock 2004 se LRFs Jämställdshetsakademi 2009, s. 47) visar att det främsta motivet att starta företag är familj och barn. Det är ofta med utgångspunkt i en traditionell genusarbetsdelning som kvinnorna väljer att starta sina företag, för att inte besvära familjen eller gården är uppstarten i företagandet försiktigt och utan för mycket vågspel ekonomiskt och socialt sett. (ibid.)

Även om undersökningsresultatet gäller Nederländerna, är det rimligt att tänka sig att det inte skiljer sig avsevärt från svenska förhållanden. Informanternas utsagor om deras motiv till fårhållning har stora likheter med resultaten från den ovan nämnda undersökningen. En traditionell genusarbetsdelning och kvinnoroll kan urskiljas bakom deras ursprungliga motiv till en djurhållning i en mindre skala, där barn och familj varit centralt i utformningen av deras verksamheter.

4.3 Landskapsvård

Förutom de tidsmässiga och fysiska fördelarna av att ha får som djurslag har även gårdens marker och byggnader spelat in. För informanterna var en viktig faktor för valet av får den landskapsvård som betesdriften bidrar med genom att hålla landskapet öppet, vilket innebär att gräs, buskar och sly hålls nere utan att slagning eller röjning behövs (Sjödin 1974, s. 22). Därtill ger denna typ av bete flera positiva ekologiska effekter i form av ökad biodiversitet (Berg 2004, s. 7). Hos mina informanter har detta både varit en anledning till att skaffa djuren och ett resultat av driften vilken de ser som ovärderlig. *"Det är vad jag tänker nu, nu är ju fåren viktigare än nånsin, när nöten går*

inne... det som är lönsamt måste vara så himla stora enheter va. Så att såna här hobbylantbrukare, eller vad man ska säga, som kan ha en liten fårbesättning, det blir räddningen för hagmarker och mycket av det öppna landskapet". Som Hanna uttrycker finns det en känsla av fårens outhärlighet. Flera av mina informanter uttrycker en oro över lantbrukets utveckling och den ökade centraliseringen kring ett fåtal gårdar som har lett till att många ängar och marker som tidigare betats växer igen. Att de lyfter fram de små, utspridda fårbeståndens betydelse, kan ses som ett sätt att peka mot alternativ till det storskaliga lantbruk som blivit resultatet av 1900-talets politik och reformer.

Oron över den biologiska mångfalden och det öppna landskapets överlevnad delas nog av många inom jordbruket. Men den nödvändighet informanterna känner inför landskapsvården i sina roller som småskaliga fårägare kan förstås utifrån ett genusperspektiv. Kombinationen av den horisontella och den vertikala arbetsdelningen medför att kvinnors arbete inte ersätts med lön och status i samma utsträckning som mäns, utan istället kompenseras med bekräftelse på att man gjort något gott, gynnsamt och välvilligt för omgivningen (Elvin-Nowak & Thomsson, 2003 ss. 199-206). Vilket sammanfaller med förväntningar på den kvinnliga genusrollen såsom att tänka på andra i första hand, vara samvetsgrann och besitta dygd och moral. (ibid., s. 51; 206). Naturen kan ses som en del av det kvinnan skall värna om och informanternas betonande av fåren som landskapsvårdare framhäver hur de bidrar med något gynnsamt för omvärlden, vilket i förlängningen bekräftar dem som kvinnor och skänker deras arbete en angelägenhet och relevans utifrån deras genus.

4.4 Ull, skinn och kött

Naturvård ger inte många kronor i bössan så lammslakten är för samtliga informanter den huvudsakliga inkomsten från fåren. För Hanna var slakten ingen självklarhet till en början, hon skaffade får för ullen. Hon får frågan om hon slaktar sina djur. *"O ja, o ja. Det är ju det som blir inkomsten. Tyvärr. Tvärtemot vad jag tänkte i början (skratt). Ja, alltså inte ullen, alltså man får ju någonting av fåren, ja absolut, men det är ju slakten som det blir pengar av."* Ullproduktionen är väldigt liten i Sverige, endast 3 % av företagen inom fårhållning producerar ull till försäljning (Jordbruksverket 2012b, s. 9). Hannas intresse för handarbete var ingången till fårskötseln och hennes val av finullsfår, som tillhör rasgruppen vit lantras. Att producera ull i större skala utan ett eget spinneri är idag svårt att få lönsamt, ullproduktion är därmed mer passande på

hobbynivå. Ullen kan dessutom ge värden av andra slag för den som håller på med det. *"Jag har ju spunnit, som det där garnet till sjalen, det spann jag ju på spinnrock, och när jag satt där och spann, det blev en nästan sagoaktig känsla, lite man sitter och trampar där och känner det där mellan fingrarna och... det var en väldigt skön känsla. Som man måste ge sig tid till i så fall."* (Hanna).

Kvinnans koppling till skötseln av och arbetet i hemmet har inte bara varit av försörjningsskäl eller rent praktiska måsten. Att sköta ett hem har även inneburit att göra det trivsamt något som varit starkt kopplat till handarbete (Young 2000, s. 195). Rosmarie Andersson (1977, s. 46) diskuterar hur lantbrukarkvinnors utsmyckningar i stor utsträckning är gjorda av kvinnorna själva och menar att de på så sätt bidrar till att bevara och utveckla ett kulturarv. Den synen på kvinnligt handarbete är ovanlig, vilket Andersson understryker genom att jämföra kvinnornas obetalda utsmyckning i hemmet med offentliga rums finansierade utsmyckning vid högtider. Den tid och möda kvinnorna lägger ner på stickning, broderi, måleri eller blomskötsel ses inte som arbete, det är en fritidssysselsättning de får smita iväg till när de har tid över och att lägga pengar på det är nästan lite skamligt (Andersson 1977, s. 46; Karlsson 1999, s. 107). Detta kan tolkas som ett uttryck för den manliga normen, då kvinnliga intressen underskattas och inte har lika högt anseende och därmed inte något man ska ta sig tid för. När Hanna säger att "man måste ge sig tid" för att spinna ullen, bör man dock komma ihåg att spinna för hand är väldigt tidskrävande och då tid inte finns i överflöd är det något man får unna sig ibland.

Idag sysselsätter vidareförädling och försäljning av gårdsprodukter betydligt fler kvinnor än män (Jordbruksverket 2009, s. 22). Förädling har traditionellt sett varit en kvinnlig arbetsuppgift på familj jordbruken, och överensstämmer med vad kvinnor tenderar att befatta sig med inom lantbruket idag. Berit och Marlene har båda pälsfår och säljer förutom kött även skinn från dessa, något som ungefär en fjärdedel av alla företag inom fårproduktion gör (Jordbruksverket 2012b, s. 9). Marlene, Berit och Hanna pratar varmt om hur kul det är att kunna förädla sina egna produkter. Astrid har lamningar två gånger per år och säljer endast kött. Slakten är en viktig del, oavsett om man håller pälsfår, vit lantras eller tyngre köttfår. För en del är slakten själva syftet med fårhållningen, för andra är det ett nödvändigt ont såsom Hanna uttryckte i citatet om slakten som inkomst. Jag frågade mina informanter om det fanns några vanliga kunskapsluckor om får som de stötte på hos personer utanför lantbrukskretsarna. Dels så undrade många utomstående vad fåren var till för och dels så reagerade många starkt

på slakten. *"Nej, det är ju många som inte vet och sen är det ju väldigt vanligt att dom tycker att det är hemskt. [...]att man ska skicka dom till slakt. Men det är inte så att dom inte äter kött, eller att dom tycker att det är djurplågeri eller så, utan det är just det, dom förundras över mina känslor liksom"*. Det bemötande Astrid beskriver och som flera av de andra informanterna också upplevt sätter fokus på deras brist på empati. Informanterna tycks tillskrivas typiskt kvinnligt kodade egenskaper, såsom känsliga och omvårdande. Isärhållningen av genusroller gör att skötseln av djur, att ge nappflaska åt små lamm eller pyssla om en tacka som blivit sjuk sammanfaller bättre med de föreställningar som finns kring kvinnlighet än slakt. Könsmaktsordningens strukturer synliggörs när normer bryts och de reaktioner informanterna möter när de talar om slakt kan ses som ett uttryck för just ett normbrytande beteende (Elvin-Nowak & Thomsson 2003, s. 39). Kvinnor förväntas ta ett socialt ansvar och bistå med omsorg och stöd till behövande i sin närhet (ibid., s. 183). Den omhändertagande kvinnan står i direkt motsats till våld och död, som har en starkare koppling till maskulinitet (jmf Elvin-Nowak & Thomsson, 2003 ss. 153-156; Young, 2000 ss. 81-85). En dikotomi vi känner igen från bland annat krigsskildringar där kvinnor ryms i rollen som den ömmande, vårdande sköterskan som tar hand om de skador som männen ute i fält orsakat genom hänsynslöst och våldsamt framfarande. Att ge liv, föda upp och vårda blir en motpol till förstörelsen, döden och slakten.

Att informanterna är kvinnor behöver dock inte vara den enda anledningen till dessa reaktioner och bemötanden från utomstående. Det bör påpekas att fåret har en blygsam roll i det svenska jordbruket och matkulturen. Dessutom lever många idag helt fränkopplade från lantbruket och kommer sällan i kontakt med slakt, oavsett vilken könstillhörighet den som slaktar har. Det är dock rimligt att förmoda att även genus påverkar dessa attityder och förväntningar.

4.5 Betydelsen av en partner

Möjligheten för informanterna att förverkliga sina drömmar om en gård har haft en stark gemensam faktor; stödet de fick från sina respektive partner. Under 1900-talet har kvinnor grovt sett haft tre möjliga vägar in i det svenska jordbruket; att gifta sig med en bonde, vara dotter till en bonde utan några bröder eller bli änka efter en bonde (Atterwall 2004:39, s. 211). Än idag är den vanligaste vägen in i lantbruket för kvinnor

att gifta sig med en man som ärvt ett lantbruk efter sin far (LRFs Jämställdhetsakademi 2009, s. 22).

Av informanterna har faktiskt en gift sig med en man som ärvt en gård efter sin far. De andra har tagit andra vägar in i lantbruket. Trots att lantbruksmöjligheterna för kvinnor idag skiljer sig från förutsättningarna under framförallt den tidigare delen av 1900-talet, återstår männen som en avgörande faktor i många fall. För Berits del hade hon själv gett upp drömmen om en egen gård när hennes man kom med förslaget och sedan realiserade köpet av en gård. För Hanna gällde det på 70-talet att övertala sin partner att flytta ut till landet och att skaffa djur. Idag har hon en gård på egen hand men anskaffandet av den uttryckte hon som svårare och något hon tvivlade mer på, trots att hon vid det tillfället hade förvärvat stor erfarenhet och kunskap. Marlene och hennes man hade ett gemensamt intresse av att köpa en gård. Hon hade testat att ha får tidigare och fastnat för djuren, men hennes mans medverkan tycks varit viktigt för inköpet av nya får "*...det här med får har varit min idé, från början liksom, även om det nu är våra får, såklart*". I Astrids fall var hennes make helt avgörande för att hon skulle kunna driva gården som hon gör idag, då han tagit över gården efter sin far. I samtliga fall har informanternas partner haft bättre betalda och/eller högre uppsatta arbeten än vad kvinnorna själva har eller hade när de slutade arbeta utanför gården.

Att få hjälp med driften, särskilt om det finns en osäkerhet omkring att inte ha någon eller tillräcklig erfarenhet och kunskap om lantbruk, spelar självklart också in. Att få en extra hand när arbetet kräver och få stöd i beslut har informanterna uttryckt som viktigt.

Kvinnor och mäns livssituationer och möjligheter påverkas av könsmaktsordningen, en ordning som sätter ramar för ordnandet av samhället och bygger på en idé om kvinnors relativa underordning (Elvin-Nowak & Thomsson 2001, ss. 55-56). Elvin-Nowak & Thomsson menar att underordningen av kvinnor som grupp tar sig uttryck genom att många kvinnor själva upplever att de inte skulle ha kommit dit de är idag om de inte haft en familj som stöttat dem, deras tro på sig själva bygger på att de får stöd och uppbackning från andra (ibid.). Ur detta kan man tolka informanternas gemensamma upplevelse av att deras förhållning inte hade varit möjlig utan deras respektive partner. Trots att fåren var deras ursprungliga intresse och drivkraft uttalar informanterna att stödet från deras makar varit av avgörande vikt. Detta, i likhet med Hannas upplevelse av att det var svårare att köpa gård på egen hand trots att hon hade större erfarenhet och kunskap bakom sig. Berits dröm var helt lagd åt sidan när hon själv stod för den, men blev aktuell först när mannen uttryckte samma önskan.

Både ett emotionellt och ett ekonomiskt stöd från männen har varit avgörande för informanterna. Tittar man på en samhällsnivå tjänar män bättre än kvinnor, en löneskillnad som även motsvarar den mellan informanterna och deras partner (SCB 2014, s. 76). Internaliseringen av denna struktur kan förklara varför kvinnorna tenderar att hålla får i mindre skala, trots att det oftast innebär en sämre lön och pension än vad de skulle fått med ett lönearbete utanför gården. Kvinnors strukturella beroende av män kan således förstås genom den ekonomiska och samhälleliga status män besitter, samt genom hur kvinnor medvetandegörs om sitt ansvar för andra. Detta system legitimeras genom att kvinnor och män upplever underordningen respektive överordningen som en del av sin identitet. (Elvin-Nowak & Thomsson 2003 ss. 55-57)

5 Diskussion

I detta kapitel har jag för avsikt att diskutera informanternas arbetsdelning kring fårhållningen, samt om den stämmer överens med eller bryter mot traditionella kvinnoroller och genusnormer.

5.1 *Arbetet på gården - vem gör vad?*

Samtliga informanter såg sig själva som huvudansvariga för fårens skötsel, däremot skiljer det sig i hur mycket hjälp de fick av sina respektive partner och hur uppdelningen av arbetsuppgifterna såg ut dem emellan. Under början av 1900-talet var arbetet uppdelat mellan kvinnan och mannen på så vis att mannen hade ansvar över åkrarna, hästarna och den sociala kontakten utåt medan kvinnan hade ansvar för familj, hushåll och övriga djur, samt förädlingen av produkterna från djuren så som till exempel mjölkning och ystning (Atterwall 2004, s. 39). Kvinnan kunde dock vid behov utföra arbeten som betraktades som typiskt manliga, utan att mista sin kvinnlighet. Gränsöverskridningar i arbetsuppgifter kunde ses som positivt och uppskattade. Detsamma gällde dock inte för mannen, det ansågs orimligt att mannen skulle utföra de kvinnliga sysslorna, och hån var snarare det som mötte de män som överträdde arbetsdelningen mellan könen. (Karlsson 1990, s. 80)

För de familjer som övergick från lantbruk till industriarbete som huvudinkomst, var det inte ovanligt att ha kvar ett litet lantbruk till en början, som då kvinnan skötte

(ibid.). Tendensen för lantbruk som inte lades ner, eller minskade i storlek, var att kvinnorna istället började förvärvsarbета utanför gården, vilket ofta var en förutsättning för gårdens överlevnad. Genom att män i större utsträckning ansvarat för de större lantbruken samtidigt som kvinnor lönearbetat har lantbruket maskuliniserats. (LRF Jämställdhetsakademi 2009 s. 25)

Trots att genusrelationerna har förändrats sedan det tidiga 1900-talet kvarstår vissa mönster, såsom att åkern är en manlig domän. Djurfeldt och Gooch (2001) menar att till skillnad från resten av samhället där kvinnorna har klivit in på manliga områden, har lantbruket snarare trängt ut kvinnorna. Ladugården som tidigare var en kvinnlig domän, har i vissa fall nästan helt övertagits av männen, som i svinuppfödning, eller så har kvinnorna fått ge plats som i exempelvis mjölkproduktion, som maskuliniserats i och med en ökad mekanisering men där kvinnan fortfarande behövs som arbetskraft. Den stora avvikelser från detta mönster är dock skötseln av de djur som inte är av ekonomisk betydelse, alltså höns och hästar. (Djurfeldt & Gooch 2001 ss. 33-36)

Marlene berättar att hon är den som vanligen tar hand om djuren, då hon mest arbetat kvällstid och helger hinner hon göra klart allt arbete på gården på dagtid. På helgen tar hennes man hand om djuren och även under andra perioder, så som när han har semester eller är föräldraledig. *"...då är han också ute mycket, då blir det som semester för mig istället"*. Hos Marlene blir partnern en slags extra hjälp som kommer in och avlastar hennes arbetsuppgifter, hon tar hand om djuren och barnen på dagen, för att sedan förvärvsarbета på kvällen, då hennes man kommit hem från sitt arbete. Liknande uppdelning har gjorts hos Berit. *"I början hjälpte han ju till mer, jag har ju tagit över mer och mer."* Hon tar idag hand om den dagliga skötseln av djuren medan hennes man hjälper till om hon är borta från gården eller är sjuk. Astrid sköter gården själv, hon får ibland lite hjälp av sin svärfar men mest med spannmålsodlingen.

Alvesson och Due Billing poängterar hur individens självbild påverkar ens yrkesval, då det inte alltid är en hög lön som är avgörande. Arbetets meningsfullhet för individen är av betydelse, vilket bland annat påverkas av ens könsidentitet och viljan att bekräfta denna i samklang med kulturella föreställningar (1999, s. 101). Arbeten som i stor utsträckning utgår från att försköna samt bekräfta och befästa andra människors trivsel och välbefinnande anses som feminina, medan maskulina tjänster foder en karaktär som är strikt, bestämd, reserverad och kylig (Cockburn 1991 se Alvesson & Due Billing 1999, s. 100). Utifrån detta kan vi förstå informanternas val av att ha får, särskilt de på

hobbynivå, då de feminina arbetsuppgifterna bekräftar den egna självbilden och dess överensstämmelse med kvinnligt genus. Även i Astrids fall, där djurhållningen är storskalig, kan vi se att Astrid valt att fokusera gårdsinriktningen på djurhållning i större utsträckning än den på gården tidigare dominerande spannmålsodlingen. Vilket stämmer bättre överens med det feminina arbetet. Enligt Djurfeldt & Gooch resonemang kan vi i det här sammanhanget förstå får på hobbynivå som djurhållning utan ekonomisk betydelse. Ett verksamhetsområde som inte maskuliniserats, där kvinnor accepteras och kanske till och med förväntas befinna sig.

5.2 Traktorn som symbol för den manliga bonden

Traktorn är symbolladdad för samtliga av mina informanter och när frågan ställs om vad en "riktig bonde" är, framgår det att traktorn är ett av de kännetecknande attributen - tillsammans med blåstället, kepsen och högaffeln. Dessutom är "en riktig bonde" en man i medelåldern. Denna bild stämmer överens med ett resultat från en undersökning av ett hundratal lantbruksartiklar mellan 1947-1997 i Jönköpings-Posten. Både kvinnor och män benämndes som lantbrukare i artiklarna, men inte ett enda exempel återfanns där en kvinna kallades bonde (Bergsten 1999, s. 176). Trots att den stereotypa bilden av en bonde inte stämmer överens med verkligheten, var den lika självklar för alla fyra kvinnor, som alla skrattade när de beskrev den "riktiga bonden". Trots att två av informanterna inte är bönder, i den mening att de lever på eller får en betydande del av sin inkomst från jordbruket, så verkar även de inom jordbrukssektorn. Bonden blir således en slags arketyper som de alla förhåller sig till i någon grad.

Marlene och Berit har gjort liknande arbetsuppdelning kring fårskötseln där de själva har främsta ansvaret för den dagliga skötseln av djuren medan deras män sköter traktorkörning och inkörning av foder. Det är det fysiska och det tekniska de lyfter fram som anledning till denna uppdelning, balarna är för tunga och traktorn för svår. *"I början var jag ju jättetaggad på att lära mig allt kring traktorbiten och det där, och jag har ju på gått lite kurser och sådär, och jag vill ju kunna klara det där själv. Men så har det ju blivit att vi haft barnen. Små barn, och någon måste hela tiden vara med dom, dom får inte vara själva om någon är ute och kör traktorn på gården till exempel. Då har det mer blivit att 'äh det är bättre att Olof tar det där', han har lite bättre haj på det där [...]. Så det är mest han som har kört med det där, och det tycker jag är lite jobbigt, för jag skulle vilja. Det skulle det vara kul att känna att jag kan, att jag grejar det. Fast*

nu känner jag att jag gett upp lite grann. Berit uttrycker en ganska tydlig frustration över att inte ha lärt sig det där med traktorn, även uppbyggnaden och skötseln av hemsidan sköts av hennes man, vilket hon har som mål att ta över då hon *"är lite låst i honom just nu, jag får liksom vänta tills han har tid att hjälpa mig att lägga in grejer. Och det är jättefrustrerande"*. Marlene, som har en likartad arbetsdelning, tycker att uppdelningen fungerar bra och menar att hennes man *"kan få ha någon grej för sig själv"*.

Hanna skötte alla uppgifter på gården själv då hon bodde tillsammans med sin före detta man, då *"han var helt ointresserad"*. Idag får hon hjälp av grannen med en del av arbetet på åkern, då hennes egna maskiner är mindre och enklare. Men hon uttrycker också osäkerhet kring att inte kunna utföra arbetet tillräckligt bra. *"Ja men till exempel, det skulle plöjas upp en åker där vid vägen, och då frågade jag grannen för jag vågade inte visa hur jag plöjde (skratt). Det kanske inte hade varit så farligt. Men jag är lite rädd att det ska bli dåliga vallar."* Beslutet att skaffa en gård på egen hand var även det präglad av osäkerhet. *"Nej, mera skraj har jag ju varit, särskilt när jag skulle flytta hit, vad folk skulle tänka. Nej, man blir ju ganska udda såhär va, ja jag var 50 när jag flytta hit, och ensamstående 'och varför ska hon hålla på med det där för?'. Alltså jag projicerar det här på alla runt om, för jag var skit-skraj, det var jag. På något vis har den inte släppt den där känslan, att vara udda"*.

Hanna och Astrid, som båda kör traktor, berättar om hur de blir beskådade och iakttagna när de är ute och kör. Trots att det idag är accepterat att kvinnor kör traktorer väcker det ändå lite uppseende, det är något som är lite utöver det vanliga. De uttryckte också en stolthet och kände sig duktiga när de klarade av att meka med traktorn. Traktorn är ett tydligt uttryck för den manliga normen och är väldigt laddad med föreställningar och idéer som återspeglas i kvinnornas självbild. Kvinnorna kände sig allra mest som *"riktiga bönder"* när de utförde och lyckades med manliga sysslor. Att intressera sig för och söka sig till *"manliga saker"*, såsom traktorn, kan vara ett sätt att höja sitt värde samtidigt som det manliga idealet gestaltas som det eftersträvarsvärda (Elvin-Nowak & Thomsson, 2003 s. 50).

En angelägenhet att ta sig an arbetsuppgifter som andra kvinnor drar sig för, så som traktorkörning, tycks enligt Djurfeldt & Gooch (2001, s. 36) bli av större vikt om man antingen har en jordbruksutbildning eller är yrkesjordbrukare. De understryker därtill att många kvinnor inom lantbruket gift in sig och arbetar utanför gården. Astrid är den

av informanterna som har en högre lantbruksutbildning och mest utvecklad gård, dessutom den enda som själv är uppväxt på gård. Hanna däremot stämmer inte överens med någon av dessa faktorer, men angelägenheten att själv kunna köra och sköta arbetet med traktorn kan ju vara tillräcklig, och avgörande om det inte finns andra som kan hjälpa till.

5.3 Lantlig kvinnlighet

Som kvinnor inom lantbruket upplever alla fyra informanter en återkommande föreställning från personer utanför lantbrukskretsen; att de "bara går hemma och klappar fåren". *"Många tycker ju att det är... ja imponerande att man klarar av det och så, medans vissa... ja, dom flesta tror ju att jag går hemma och bara pysslar med djuren och ger dom mat och att vi har någon annan som sitter och kör traktor. För av någon anledning, så tror dom flesta att själva traktorkörningen hänger ihop med en man, på nått vis. Men jag sitter ju och harvar och sår och plöjer och kultiverar, ja allt. Men ja, just själva djuren och det accepterar folk, eller det tycker alla inte är något konstigt att jag håller på med djur, det är helt okej. Men just den där traktorkörningen, tycker många är... ja, dom flesta tror nog inte att det är jag som gör det"* (Astrid).

Detta bemötande tycks peka på att omvärlden har vissa förväntningar på kvinnan inom lantbruket. Hon arbetar inte med traktorn, utan tar hand om djuren. Vilket kan ses som ett uttryck för isärhållandet av genus, där manligt och kvinnligt blir varandras motsatser. Det manliga genuset kopplas ofta ihop med fysisk styrka och förståelse för teknik. Att köra traktor är utifrån dessa egenskaper något man kan förvänta sig av en man. Att ta hand om djuren är snarare en sinnebild av gemytlighet och omsorg, där fysisk styrka inte krävs och teknik är frånvarande, ett uttryck för det feminina genuset. I Astrids fall framkom detta väldigt tydligt, då hon är den av mina informanter som har störst fårbesättning och även har andra inriktningar inom sin gårdsdrift. Trots att hon sköter ett stort lantbruk på egen hand, uppfattar inte människor utanför lantbruket henne som den fullfjätrade bonde hon är. Andra kvinnor tyckte det var en lyx att hon fick vara hemma hela tiden, trots att Astrid, som hon själv uttryckte det, antagligen var "mindre inne" än andra kvinnor. Hon upplevde att det fanns en avundsjuka över hennes situation, då kvinnor runt om kring henne verkade ha en bild av en gemytlig, lantnära kvinnan som sköter hemmet, trädgården och kelar med djuren.

Martin Bergsten (1999, ss. 176-177) har pekat på hur kvinnornas synlighet och status under 1990-talet ökade i reportage om lantbrukare i Jönköpings-Posten. Där fick kvinnorna representera de alternativa och innovativa näringarna, så som gårdsbutiker. Att starta en gårdsbutik, sälja egna köttlådor eller ha ett eget slakteri är ofta en förutsättning när man håller får, då produkter som lammkött och lammskinn inte har en lika stor marknad som exempelvis komjölk eller hönsägg. Att kvinnor representeras på det sättet i reportage betyder förvisso inte att det speglar verkligheten, men det visar på en snäv roll i media som tillskrivs kvinnor. En bild som reducerar kvinnor inom lantbruket till en viss typ av näring. Kvinnor har hittat en feminin nisch inom lantbruket med förädling och gårdsförsäljning. En domän där de kan få bekräftelse som verksamma inom lantbruket samtidigt som de håller sig inom premissen för kvinnlig lantlighet. Alternativa näringar, kan förstås som frizoner för feminina uttryck, områden som ännu inte maskuliniserats och trängt ut kvinnor. Fårnäringen med dess koppling till förädling och gårdsförsäljning kan både skapa och bibehålla en bild av lantlig kvinnlighet.

5.4 Hobby versus elit

2010 var småbruk² den störta driftsinriktningen bland kvinnor som drev enskilda företag inom lantbruket, 52% (Jordbruksverket 2011, s. 18). Samtliga informanter har liknande tankar och erfarenheter kring att kvinnor håller får i mindre besättningar och att de oftare är hobbybetonade. *"Hördu, när jag tänker på finullsföreningens fårullsmöten så var det nog mest kvinnor, men jag undrar hur det var med fåravelsförbundet där. Där var det, jag kan inte säga hur mycket övervikt det var av kvinnor, om det nu var det, men då är det ju också dom här större besättningarna, och då är det ofta en karl som är ansvarig"*. Hannas upplevelser av att det var en majoritet av kvinnor inom finullsföreningen, visar att en viss typ av inriktning av får och ullproduktion är extra kopplat till kvinnor, vilket även överensstämmer med de andra kvinnornas tankegångar. Hanna påpekar även att män är kopplade till en viss typ av fårhållning, den storskaliga.

Astrid som har både får och spannmål upplever spannmålsbranschen som väldigt mansdominerad till skillnad från djurbranschen. 89 % av alla enskilda företag inom odling av jordbruksväxter drevs av män 2010 (Jordbruksverket 2011, s. 18). På

² Ett jordbruk som kräver mindre än 400 arbetstimmar per år och därmed behöver någon som arbetar heltid med jordbruket. (Jordbruksverket 2011)

spannmålsmöten är hon ofta den enda kvinnan som medverkar. Hon upplevde att hennes medverkan som en av få kvinnor var accepterat av de manliga deltagarna. Det traditionella familjelantbruket nämns av flera informanter när vi pratar om relationen mellan kvinnor och får. Den tidigare utvecklingen av jordbruket, där männen i familjejordbruken fortsatte att driva jordbruk medan kvinnorna började arbeta utanför gården spelar en viktig roll. I en intervjustudie om fördelning av föräldraledighet bland företagare på landsbygden framkommer att mäns verksamheter inom lantbruket vanligtvis uppfattas mer som "riktiga företag" än vad kvinnors gör, vilket delvis hör ihop med storleken och syftet med verksamheterna (LRFs Jämställdhetsakademi 2014, s. 20). Det "manliga jordbruket" är kopplat till en större gård av stor ekonomisk vikt, hög omsättning och ofta med spannmål som inriktning. Det "kvinnliga småjordbruket" har mindre betydelse för familjens ekonomiska situation, kräver ofta inte lika mycket maskinell utrustning och tillskrivs därför inte samma betydelse. Marlene gör i sammanhanget en talande beskrivning som pekar på ett större mönster: *"Jag tror att det är lite som med ridning. Så fort man kommer upp i eliten så är männen där, även fast det är vanligare att tjejer utövar sporten. Jag tror att det lite så med fåren också, högre upp, på de här större gårdarna där sitter männen, och på dom här små, hobby, mindre besättningarna där har vi kvinnor. Eller ja, par då. Så tror jag att det är, jag har nog mer kvinnor runt mig med får, än vad jag har män, eller par."*

Fårnäringen, liksom exemplet ridning kan förklaras av både den horisontella och vertikala arbetsdelningen inom lantbruket. Som djursektor är det en kvinnlig domän, ett område som föreställs vara lämpligt för kvinnliga egenskaper enligt de genusrelationer som finns inom lantbruket. Ju större en gård är desto mer effektivt måste den drivas, maskiner och teknik krävs i mycket större utsträckning. Då kopplas inte får längre ihop med den omhändertagande mjuka skötseln, som på småbruk, utan med ett rationellt företagande med effektiv uppfödning.

Elvin-Nowak & Thomsson (2003, s. 200) påpekar hur den horisontella uppdelningen av arbetsmarknaden mellan män och kvinnor, bygger på och skapar förväntningar på att män ska avancera och kvinnor ska vara nöjda med sin position. Samtliga informanter uttryckte dock en önskan om att expandera. Marlene som håller får på hobbynivå drömmer om att kunna leva på fåren, samtidigt uttrycker hon att det räcker gott och väl med de tackor de har idag. Samma dubbelhet framkom i samtalet med Berit, att expandera den nuvarande besättningen skulle vara något väldigt positivt och eftersträvänsvärt, men hon har istället valt att utveckla företaget med turistverksamhet

och kurser. Att utöka besättningen förutsätter att man har tillräckligt med mark, tid och ekonomiska möjligheter. På frågan om det krävs olika egenskaper att driva lantbruk på högre respektive lägre nivå svarar Astrid att hon tror att yngre, manliga, bönder kan vara mer benägna att ta risker och vågar satsa ekonomiskt och anställa fler. Egenskaper hon ser som viktiga för att kunna utveckla ett större lantbruksföretag. Hon menar att kvinnor i större utsträckning vill ha kontroll och har svårt att släppa över ansvaret till andra. Att våga ta risker är kopplat till manlighet, som exempel kan nämnas att kvinnors startfas i sitt företagande sker mer varsamt och med lägre lånefinansiering än mäns startfas (Glesbygdsverket 2008, s. 51).

Astrid upplever att fårgårdar har blivit mer accepterade de senaste åren, i och med att det nu finns större gårdar som är mer "företagsmässiga" och att fårproduktion nu nått en status som en lantbruksgren, från att tidigare endast ha utgjort en hobbyverksamhet. Dock understryker hon att de "jättestora spannmålsgårdarna" nog inte ser en liten fårgård med 40 tackor som något riktigt företag. Att ha nått en status som lantbruksgren kan i detta sammanhang tolkas som att fårnäringen fått ett erkännande, samtidigt tycks detta endast gälla om det är en gård med en större besättning. Man kan konstatera att de större jordbruken oftare ägs av män (Jordbruksverket 2011, s. 11) och därmed får inte kvinnors förhållning samma erkännande. I rapporten 'Kvinnors företagande i gles- och landsbygder' framhävs att kvinnors företagande tenderar att marginaliseras i offentlig statistik, vilket dels beror på att kvinnor ofta kombinerar lönearbete och företag och dels att de branscher i vilka kvinnor är sysselsatta lätt hamnar i skymundan i jämförelse med den storskaliga livsmedelsproduktionen (Glesbygdsverket 2008, s. 134).

6 Slutsats

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur vi kan förstå kvinnors val att hålla får, utifrån ett genus perspektiv. Mitt val av ett kvalitativt arbete var en önskan om att nå en större förståelse för informanternas egna erfarenheter och perspektiv. Frågorna jag ställde mig för att uppnå syftet var vilka motiv de hade för att hålla just får, hur kvinnorna själva upplevde arbetet med får, samt om det är i linje med traditionella kvinnoroller eller bryter det med genusnormen.

Att bo på landet och ha djur på hobbynivå har varit en gemensam dröm för samtliga informanter. De främsta motiven informanterna lyfter fram till att de ser just fårhållning som särskilt lämpligt är tid, låga investeringar i byggnader och maskiner samt den enkla skötseln. Kvinnorna lyfter fram fårens relativt enkla hanterbarhet och skötsel som ett avgörande skäl till valet, vilket motiverades utifrån informanternas avsaknad av manligt kodade egenskaper. De upplevde sig själva sakna rätt fysik eller teknisk kunskap som eventuellt skulle krävas för att hålla andra djurslag, såsom mjölkkor. Utifrån Yvonne Hirdmans idé om kvinnan som det avvikande könet och den manliga normen, måste kvinnlighet vara något totalt annorlunda än manlighet vilket lägger grund för dikotomin mellan manligt och kvinnligt. I en manlig miljö med en stark manlig norm, definierade kvinnorna sig själva genom hur de avvek från den manliga normen. Detta kom till uttryck genom att de motiverade sitt lantbruk utifrån vad de *inte* var och besatt för egenskaper.

Förädling och landskapsvård var andra motiv till kvinnornas val av djurslag, vilka också stämde överens med kvinnliga genusnormer och traditionell genusarbetsdelning. Hos informanterna kom det kvinnliga genusets omsorg och omvårdnad till uttryck genom betesdjurens naturvård. Landskapets biologiska mångfald upphöjdes som överstående det egna arbetets arvode, och vetskapen att de bidrog med en osjälvisk gärning för omgivningens bästa var en god nog belöning i sig. Ett mönster som stämmer väl överens med kvinnligt genus och återkommer inom flera kvinnodominerade yrken. Förädling har historiskt sett varit en typiskt kvinnlig arbetsuppgift. Att syssla med en egen förädling var centralt för tre av informanterna och passar fårhållning väldigt bra, då den möjliggör förädling av flera olika produkter så som kött, skinn och ull. Förädling på liten skala kan förstås som en nisch inom vilka kvinnor får vara verksamma inom lantbruket men ändå hålla sig inom ramarna för en kvinnlighet.

Att arbetet med fåren inte är så tidsbundet jämfört med andra djurslag motiverade kvinnorna utifrån att de då fick möjlighet att samtidigt ägna sig åt lönearbete, barn, hushåll samt andra driftinriktningar på gården. Kvinnor som verkar inom de gröna näringarna tenderar att driva företag i mindre storlek för att inte behöva äventyra eller belasta familjen och ekonomin i samma utsträckning som om de skulle satsa på en mer storskalig verksamhet. Ett tankemönster som återfanns hos informanterna i deras motiv och som var avgörande för deras val av djurslag. Fårhållningen ger således inte kvinnorna mer tid till familjen, utan förväntningarna på dem som kvinnor att i första

hand vara mammor och sköta hemmet utesluter annan djurhållning med ett mer tidsbundet arbete.

Den manliga normen i lantbruket symboliseras av traktorn och den manlige bonden med blåställ, keps och högaffel. En sinnebild av hur en riktig bonde ska vara och även vad ett riktigt lantbruk är. En chimär som hade inverkan både på informanternas självbild och andras uppfattning om deras fårskötsel och arbete inom lantbruket. Informanterna beskrev hur de ofta mötte en förutfattad uppfattning från utomstående, en lantbruksstereotyp liksom bonden på traktorn men istället kopplades kvinnorna ihop med en lantlig kvinnlighet vilken innefattar attribut som att ta hand om hemmet, koka saft, sköta om barnen, påta i trädgården och pyssla med djuren. Personer runt om kring dem uppfattade deras förhållning som att de bara gick omkring och klappade får. De uppfattades inte arbeta och definitivt inte utföra sysslor som tillskrivs manliga egenskaper, som att köra traktor.

Trots att lantbruket i sin helhet kan förstås som en maskulint präglad yrkesgren, finns det inriktningar och arbetsuppgifter som ses som mer lämpade för kvinnor, så som förädling och omhändertagandet av djur på hobbynivå. Informanterna upplevde förhållningen som lämplig både på grund av avsaknaden av manliga samt innefattandet av kvinnliga egenskaper. Denna uppdelning mellan olika arbeten mellan könen kallas vertikal arbetsdelning och samverkar med horisontell arbetsdelning, fördelning av arbetsuppgifter mellan över- och underordnade. Horisontell arbetsdelning tycks även det applicerbart på förhållning. Små- respektive storskalig fårskötsel skiljer sig på många sätt och informanterna uppfattade det som om att kvinnor i större utsträckning håller mindre fårbesättningar på hobbynivå, medan större besättningar snarare domineras av män och att detta hängde samman med en statusskillnad. Inom lantbruket i stort dominerar kvinnor småbruken medan män ägnar sig åt de större jordbruken. Storskaligt lantbruk kräver att man är effektiv och resolut, egenskaper som tillskrivs manligt genus. Småbruken blir i motsats till detta tillskrivna egenskaper som är mer feminina och får därmed inte samma status. Något som kan jämföras med ridsport där fördelningen av kvinnor och män på hobbynivå inte alls speglar fördelningen på elitnivå.

Vi kan förstå informanternas motiv och förhållande till arbetet med fåren utifrån en internalisering av den lantliga kvinnligheten. Deras upplevelse av att inte vara lämpade för vissa arbetsuppgifter begränsade deras möjligheter att våga eller ens tänka sig att verka inom stora delar av lantbruket. Arbetet med fåren däremot överensstämde med

förväntningar som fanns på kvinnorna och sammanföll med traditionella sysslor kvinnor haft inom familj jordbruken. Att i sin roll som kvinna prioritera familj och hem i första hand, påverkade både valet av djurslag och storleken på driften hos informanterna. Trots att det funnits intresse både av andra djurslag och att kunna expandera besättningens storlek har kvinnorna valt får, och ofta på en småskalig nivå. Även när fårhållningen sköts i stor skala har omgivningens bemötande visat på föreställningar, som snarare stämmer överens med den lantliga kvinnligheten än med en lantbrukare.

Utifrån de traditionella genusrollerna tycks det för kvinnor vara högst lämpligt att hålla får på hobbynivå. Samtidigt som fårskötseln kan ses som ett frirum för kvinnor i ett maskuliniserat jordbruk, en plats där de får ta plats och verka utifrån sina egna villkor, så kan fårhållning även vara ett område som befäster genusroller. Ett rum där kvinnor agerar utifrån förväntade mönster och värdegrunder, både i synen på och i sitt faktiska arbete, och framförallt i valet av att hålla just får.

Källor och litteratur

- Alvesson, M. & Due Billing, Y.** (1999) *Kön och organisation*, Lund: Studentlitteratur.
- Ambjörnsson, F.** (2003) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Stockholm: Ordfront förlag
- Andersson, R.** (1977) *Kvinnan i lantruket*, Lund: LT's Förlag
- Atterwall, A.** (2004) *Det går långsamt framåt* (Departimentsserie 2004:39), Jordbruksverket
- Berg, Å.** (2004) Får biter medan kor sliter - Om betesdjurens betesvanor. *Biodiverse* (3), s . 7.
http://www.biodiverse.se/wp-content/uploads/2011/08/04_3.pdf#page=7 [2015-05-20]
- Bergsten, M.** (1999) Bonden i bladet. I Salomonsson, A (red.) *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke*, Lund: Studentlitteratur
- Djurfeldt, G & Gooch, P.** (2001) *Bondkärningar – kvinnoliv i en manlig värld*, Lund: Sociologiska institutionen, Univ.
- Elvin-Nowak, Y. & Thomsson, H.** (2003) *Att göra kön: Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Glesbygdsverket** (2008) *Kvinnors företagande i gles- och landsbygder – fakta och fönster*.
<http://www.landsbygdsnätverket.se/download/18.72e5f95412548d58c2c8000865/1370172627600/Kvinnors+f%C3%B6retagande+fakta+och+f%C3%B6nster.pdf> [2015-04-27]
- Gunnarsdotter, Y.** (1999) *Svenska bondehushåll på 90-talet och deras roll på landsbygden*, Uppsala: SLU.
- Hirdman, Y.** (2001) *Genus – om det stabila föränderliga former*, Malmö: Liber.
- Jordbruksverket** (2009) *Företagandet på landsbyden. Stad eller land, gör det någon skillnad?* (Rapport 2009:2)
- Jordbruksverket** (2011) *Utvecklingen av manlig och kvinnlig delaktighet i ledningen av svenska jordbruksföretag 1999-2010* (Statistikrapport 2011:5).
- Jordbruksverket** (2012a) *Sju driftsinriktningar, 2000-2010* (Statistikrapport 2012:04).
- Jordbruksverket** (2012b) *Svensk fårnäring, en lägesrapport* (Statistikrapport 2012:07).
- Jordbruksverket** (2014) *Jordbruksföretag och företagare 2013* (JO 34 SM 1401)

- Karlsson, Å** (1999) Moderna moror. I Salomonsson, A (red.) *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke*, Lund: Studentlitteratur.
- Kulick, D.** (1978) Hur man blir en riktigt kvinna eller man. I Kulick, D. (red.) *Från kön till genus. Kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*, Stockholm: Carlsson Bokförlag
- LRFs Jämställdhetsakademi** (2009) *Den osynlige entreprenören – Genus och företagande i de gröna näringarna*
<http://www.lrf.se/globalassets/dokument/om-lrf/uppdrag-vision--vardegrund/jamstalldhet/debatt--forskning/den-osynliga-entreprenoren.pdf> [2015-04-02]
- LRFs Jämställdhetsakademi** (2014) *Heliga familjen, heliga kor eller heliga jämställdheten?*
http://www.lrf.se/globalassets/dokument/om-lrf/uppdrag-vision--vardegrund/jamstalldhet/debatt--forskning/lrf_heligafamiljen_rapport_tryck-3-2.pdf [2015-04-12]
- Salomonsson, A.** (red.) (1999) *Svenskt bondeliv. Livsform och yrke*, Lund: Studentlitteratur.
- SCB** (2013) *Kvinnor och män i näringslivet 2013*
http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0201_2013A01_BR_LE0201BR1301.pdf [2015-05-14]
- SCB** (2014) *På tal om kvinnor om män. En lathund om jämställdhet 2014*
http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0201_2013B14_BR_X10BR1401.pdf [2015-05-14]
- Sjödin, E.** (1974) *Får. 3. uppl.*, Helsingborg: LT's förlag.
- Wikstrand, F.** (2011) *Det tekniska spelet. Förhandlingar om arbete, teknik och kön i relation till införande av nya informationssystem*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. Utbildningsvetenskapliga fakulteten.
- Young, I. M.** (2000) *Att kasta tjejkast*, Stockholm: Atlas.